

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

№4

2026

ISSN: 2992-8982

<https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/>

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Elektron nashr. 2026-yil, aprel.

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Sayfullo Normatovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Maxmudov Nosir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Samadov Asqarjon Nishonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Ikrom Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xajiyev Baxtiyor Dushaboyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Hakimov Nazar Hakimovich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Musayeva Shoirazimovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), professor
Ali Konak (Ali Ko'nak), iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor (Turkiya)
Cham Tat Huei, falsafa fanlari doktori (PhD), professor (Malayziya)
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldix'ja o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dots.
Faxridinov Zafarjon Faxridin o'g'li, O'zb. Res. Bosh prokuraturasi HIJQKD boshqarma boshlig'i
Utayev Uktam Choriyevich, Anijon viloyati prokurorining o'rinbosari
Ochilov Farkhod, O'zb. Res. Bosh prokuraturasi IJQK Departamentining Namangan viloyati boshqarmasi boshlig'i
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Axmedov Javohir Jamolovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), katta o'qituvchi
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), v.b. dots.
Djudi Smetana, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Krissi Lyuis, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Glazova Marina Viktorovna, Iqtisodiyot fanlari doktori (Moskva)
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Sevil Piriyeva Karaman, falsafa fanlari doktori (PhD) (Turkiya)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon o'g'li, TDIU ITI departamenti rahbari
Ochilov Bobur Baxtiyor o'g'li, TDIU katta o'qituvchisi
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.
Abdukarimova Dinara Rustamxonovna, bank-moliya akademiyasi professori, DSc., professor.
Ikramov Murod Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Nazarova Ra'no Rustamovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Okil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Abdurakhmanov Kalandar Khodjayevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Rae Kwon Chung, South Korea, Honorary Professor at TSUE, Nobel Prize Laureate
Osman Mesten, Member of the Turkish Parliament, Head of the Turkey–Uzbekistan Friendship Society
Akhmedov Durbek Kudratillayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Sayfullo Normatovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Kalonov Mukhiddin Bakhridinovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Siddikova Sadokat Gafforovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences
Khudoykulov Sadirdin Karimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Makhmudov Nosir, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Samadov Askarjon Nishonovich, Candidate of Economic Sciences, Professor
Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Ikrom Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Eshtayev Alisher Abduganiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khakimov Nazar Khakimovich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Musayeva Shoira Azimovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Professor
Ali Konak, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor (Turkey)
Cham Tat Huei, Doctor of Philosophy (PhD), Professor (Malaysia)
Foziljonov Ibrokhimjon Sotvoldikhoja ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Fakhriddinov Zafarjon Fakhriddin ogli, Head of the DCEC under the Prosecutor General's Office of the Rep. of Uzb.
Utayev Uktam Choriyevich, Deputy Prosecutor of Anijan Region
Ochilov Farkhod, Head of the Namangan Regional Department of the Department of Internal Affairs of Rep. of Uzb.
Buzrukkhonov Sarvarkhon Munavvarkhonovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Akhmedov Javokhir Jamolovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences
Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences, Senior Lecturer
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Acting Associate Professor
Judi Smetana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Chrissy Lewis, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Glazova Marina Victorovna, Doctor of Sciences in Economics (Moscow)
Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Sevil Piriyeva Karaman, Doctor of Philosophy (PhD) (Turkey)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, Head of the Department of Scientific Research and Innovations, TSUE
Ochilov Bobur Bakhtiyor ugli, Senior lecturer at TSUI
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Abdukarimova Dinara Rustamkhanovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Ikramov Murod Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Nazarova Ra'no Rustamovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Po'latov Baxtiyor Alimovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Aliyev Bekdavlal Aliyevich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xalikov Suyun Ravshanovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Rustamov Ilhomiddin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
G'afurov Doniyor Orifovich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, katta o'qituvchi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, mustaqil tadqiqotchi
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Geografiya fanlari doktori, professori
Umirzoqov Ja'sur Artiqboy o'g'li, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent
Zebo Kuldasheva, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Board of Experts:

Berkinov Bazarbay, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Pulatov Bakhtiyor Alimovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Aliyev Bekdavlal Aliyevich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khalikov Suyun Ravshanovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Rustamov Ilhomiddin, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Khakimov Ziyodulla Akhmadovich, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Kamilova Iroda Xusniddinovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics
Gafurov Doniyor Orifovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogy
Fayziyev Oybek Raximovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Tukhtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Khamidova Faridaxon Abdulkarimovna, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Yakhshiboyeva Laylo Abdisattorovna, Senior Lecturer
Babayeva Zuhra Yuldashevna, Independent Researcher
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Doctor of Geographical Sciences, Professor
Umirzokov Jasur Artiqboy ugli, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor
Zebo Kuldasheva, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2023-yil 1-apreldagi 336/3-sonli qarori bilan ro'yxatdan o'tkazilgan.

MUNDARIJA

O'ZBEKISTONDA RAQAMLI TO'LOV INFRATUZILMASINI SHAKILLANISHI VA RIVOJLANISH DINAMIKASI: TARIXIY, ILMIY HAMDA BOZOR TAHLILI	32
A.A. Akbarov, X.R. Aliyev	
O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA BUXGALTERIYA HISOBINI TASHKIL ETISHNING ME'YORIY-HUQUQIY ASOSLARI VA ULARNING IQTISODIY AHAMIYATI.....	42
Karayev Payzillaxon Yusufxonovich	
TURIZM KORXONALARINING INNOVATSION FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISHDA MOLIYAVIY AKTIVLARINING ROLI.....	47
Ruzibayeva Nargiza Xakimovna	
O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA EKOLOGIK SOLIQLAR VA TO'LOVLAR TIZIMI TAHLILI	53
Sadullayev Rasulbek Palvanbayevich, Abdolnizozov Murodbek Madiyarovich	
O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA IJTIMOYIY HIMOYA TIZIMINI MOLIYALASHTIRISHDA AMALGA OSHIRILAYOTGAN ISHLAR VA TIZIMGA KIRITILAYOTGAN O'ZGARISHLAR.....	59
Kasimova Gulyar Axmatovna, Aripova Kamola Botir qizi	
MINTAQAVIY RIVOJLANISHNI KOMPLEKS BAHOLASH VA PROGNOZLASHDA EKONOMETRIK VA SUN'IY INTELLEKT USULLARINING INTEGRATSIYASI	64
Namazov Gafur Shokulovich	
BALIQCILIK SUBYEKTLARINI RIVOJLANTIRISHDA DUNYO MAMLAKATLARINING O'RNI	69
Beglayev Uchqun Xurramovich	
KAMBAG'ALLIK FENOMENINING IJTIMOYIY-IQTISODIY VA NAZARIY-KONTSEPTUAL ASOSLARI	75
Musulmonova Shahlo Nasriddinovna	
RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA HISOB VA BIZNES JARAYONLARINI TAKOMILLASHTIRISHNING ZAMONAVIY YO'NALISHLARI	81
Artikova R.A.	
AKSIYADORLIK JAMIYATLARIDA DIVIDEND TO'LASH QOBILİYATI KOEFFITSIYENTINING MAQBUL ORALIG'INI ANIQLASH VA UNING INVESTITSION SAMARADORLIKKA TA'SIRI.....	88
Ibragimov G'anjion G'ayratovich	
STRATEGIES TO RAISE AWARENESS OF NATURAL POLLUTION AMIDST RISING POPULATION DENSITY AND GDP PER CAPITA IN UZBEKISTAN	93
Axliddin Aroplitdinovich Valiyev, Askarov Farhod Rakhmatovich	
РОЛЬ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА В ESG-ОРИЕНТИРОВАННОМ РАЗВИТИИ ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ.....	99
Айматова Фарида Хуразовна	
KORXONALARDA INVESTITSION FAOLIYATINI RIVOJLANISHINING ILMIY-NAZARIY ASOSLARI.....	107
Shukurillaev Jahongir Botir o'g'li	
DEHQON XO'JALIKLARINI MOLIYAVIY QO'LLAB-QUVVATLASHDA KREDITLAR MIQDORINI DIFFERENSIYALLASHTIRISH: NAZARIY VA AMALIY YONDASHUVLAR	113
Xakimov Zafar Ibragimovich	
KICHIK BIZNESNI RIVOJLANTIRISHNING IQTISODIY MEXANIZMLARI	118
Tadjimirzayev Anvar Abduvoxidovich, Batirova Raxima Abdujabborovna	
RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA HUDUDIY MARKETING STRATEGIYALARINI TAKOMILLASHTIRISH YO'LLARI.....	124
Muhammadieva Nodira	
SUN'IY INTELLEKT DAVRIDA HUDUDIY RIVOJLANISHNI STATISTIK HISOBLASH METODOLOGIYASINI QAYTA BAHOLASH MEZONLARI (SCOPUS VA WEB OF SCIENCE DA INDEKSLANGAN ILMIY NASHRLAR TAHLILI ASOSIDA).....	131
Santjar Abdumurodovich Sattorov	
QORAQALPOG'ISTON RESPUBLIKASIDA XIZMAT KO'RSATISH SOHASINI RIVOJLANTIRISHNING HUDUDIY-IQTISODIY OMILLARI VA ISTIQBOLLARI	139
Allamuratova Perida Maxsetbaevna	

XORAZM VILOYATIDA AHOLI BANDLIGINI TA'MINLASHDA KICHIK BIZNES VA XUSUSIY TADBIRKORLIKNING ROLI VA AHAMIYATI	144
Ro'zmatova Farahongiz Bekmurotovna, Yarmetova Nargiza Shiximbayevna	
MAHALLIY VA XALQARO TURIZM BOZORIDA RAQOBATBARDOSHLIKNI SHAKLLANTIRISH OMILLARI, TAMOIYILLARI VA MEKANIZMLARI	152
Alikulov Samar Abdurashidovich	
TRANSPORT XIZMATLARINING SOHALAR BO'YICHA TAQSIMOTI VA SAMARADORLIK KO'RSATKICHLARI TASNIFI	159
Karimova Shaxnoza Uktamovna	
RAQAMLI TO'LOVLAR VA O'ZBEKISTONDA KORPORATIV BOSHQARUV SHAFFOFLIGI	165
Ruziyeva Barno Yadgarovna	
ESG-ТРАНСФОРМАЦИЯ НА ПРЕДПРИЯТИЯХ ПО ПРОИЗВОДСТВУ ПОЛИМЕРНОЙ УПАКОВКИ: ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ И МИРОВЫЕ ПРАКТИКИ	172
Ташпулатов Дильмурад Рустамович	
MAJBURIY IJRO HARAKATLARINI RAQAMLASHTIRISHNI YANADA TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI	177
Matmuratova Nasiba Azatovna	
OZIQ-OVQAT KORXONALARIDA KICHIK BIZNESNING RAQOBATBARDOSHLIGINI CHEKLOVCHI OMILLAR TAHLILI	181
Pulatov Abdulla	
INVESTITSION LOYIHALARNING IQTISODIYOTDA TUTGAN O'RNI VA ULARNI MOLIYALASHTIRISH ISTIQBOLLARI	185
Nazarov Aziz Avazovich	
ФИНАНСОВАЯ УСТОЙЧИВОСТЬ ПРЕДПРИЯТИЯ: ПРОБЛЕМЫ И РЕШЕНИЯ	190
Тажибаева Кызларгул Ажиниязовна	
IQTISODIYOTNI MODERNIZATSIYALASH SHAROITIDA O'ZBEKISTONDA SANOAT KORXONALARI FAOLIYATINI DIVERSIFIKATSIYALASHNING MAQSADLI PROGNOZ PARAMETRLARI	197
Omonova Nafisa Qahramon qizi	
MANAGEMENT STRATEGIES IN WOMEN'S BUSINESS: GENDER-SPECIFIC APPROACHES, INNOVATIVE MODELS, AND DIGITAL TRANSFORMATION	200
Ahrorova Asila	
TO'QIMACHILIK SANOATI KORXONALARI INNOVATSION FAOLIYATI SAMARADORLIGIGA TA'SIR QILUVCHI OMILLAR TAHLILI	207
Hakimova Oydina Abdulhamidovna, Yuldasheva Nilufar Abduvaxidovna	
INSON TARAQQIYOTI INDEKSI VA UNI ANIQLAB BERUVCHI KO'RSATKICHLARNING KORRELYATSION-REGRESSION TAHLILI	212
Tursunov Rasul Tairovich	
ТРАНСФОРМАЦИЯ БУХГАЛТЕРСКОГО УЧЕТА В УЗБЕКИСТАНЕ В УСЛОВИЯХ ПЕРЕХОДА НА МЕЖДУНАРОДНЫЕ СТАНДАРТЫ ФИНАНСОВОЙ ОТЧЕТНОСТИ	218
Эргашева Феруза Насруллаевна	
ENHANCING THE METHODOLOGICAL FRAMEWORK FOR THE SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF TOURISM VILLAGES IN UZBEKISTAN	226
Khudaynazarova Dilorom Khayrullaevna	
THE ROLE OF INNOVATION IN ENSURING COMPETITIVENESS IN THE GREEN ECONOMY	231
Musadjanova Nargiza Abduvoxid qizi	
O'ZBEKISTONDA TURIZM SOHASINI RIVOJLANTIRISHDA INGLIZ TILINING O'RNI VA SAMARADORLIGI	238
Saodat Sadriddinova	
OLIY TA'LIMDA CHET TILLARNI O'QITISH UCHUN RAQAMLI BOSHQARUV STRATEGIYALARINI TAKOMILLASHTIRISH	243
Saida Xabibullayeva	
СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ФИСКАЛЬНЫХ МЕХАНИЗМОВ ЭКОЛОГИЧЕСКОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ В СФЕРЕ ТУРИЗМА РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН	247
Исматиллаева Роза Тухтамуратовна, Тураева Сурия Тельмановна	

INNOVATSION IQTISODIYOT SHAROITIDA PAXTA-TO'QIMACHILIK KLASTERINING QIYMAT YARATISH UZLUKSIZ ZANJIRIDA AGROSERVIS XIZMATLARI KO'RSATISHNI TAKOMILLASHTIRISH	252
Kudratova Iroda Turdibayevna	
QISHLOQ XO'JALIGI IQTISODIYOTIDA DIVERSIFIKATSIYANING AHAMIYATI	257
Nurullayeva Raushan Koptleuovna, Nurimbetov Timur Uzaqbergenovich	
FIZIKA UMUMIY KURSIGA NANOTEXNOLOGIYA TUSHUNCHALARINI KIRITISHNING METODIK ASPEKTLARI VA KOMPONENTLARI	260
Sottarov Abduvali Umirqulovich	
BARQAROR RIVOJLANISH SHAROITIDA EKOLOGIK HISOBOTLAR VA ULARNING TUTGAN O'RNI.....	266
Sayfullayev Mexroj Sayfullayevich	
YASHIL IQTISODIYOT SHAROITIDA EKOLOGIK LOYIHALARNI MOLIALASHTIRISH MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH.....	272
Rahmanova Sitara Bahodir qizi	
SANOAT KORXONALARIDA OPERATSION MENEJMENT SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO'LLARI.....	277
Satvoldiyev Ulugbek Kamilovich	
IQTISODIY O'SISH DRAYVERLARINI RIVOJLANTIRISHDA SUN'IY INTELLEKT TEXNOLOGIYALARI ASOSIDA MOLIVAVIY XAVFLARNI BOSHQARISH.....	283
Turopova Nigora Xolmurod qizi	
QISHLOQ XO'JALIGIDA INNOVATSION INVESTITSİYALASH VA MUQOBIL MOLIALASHTIRISH MEXANIZMLARINI JORIY ETISH (SIRDARYO VILOYATI MISOLIDA)	286
Maxamadiyev Turg'unboy Jumabayevich	
O'ZBEKISTONDA XO'JALIK JAMIYATLARI KUZATUV KENGASHLARI FAOLIYATINING ILMIY-METODOLOGIK ASOSLARINI RIVOJLANTIRISH.....	292
Valijonov Akmaljon	
IQTISODIYOTNING AGRAR SEKTORIDA INNOVATSION FAOLIYATNI BOSHQARISH: NAZARIY VA USLUBIY YONDASHUVLAR	296
Matrasulov Baxodir Erbutayevich	
O'ZBEKISTON MOLIVA TIZIMIDA MAHALLIY MOLIVANING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI.....	303
Safarmurodova Marjona To'raqulovna	
МЕТОД ФОРМИРОВАНИЯ ЭФФЕКТИВНОГО ТУРИСТИЧЕСКОГО ПАКЕТА	308
Наурызбаев Алиакбар Рустамович	
QASHQADARYO VILOYATI SANOATINI XUDUDIY TARKIBINI TAKOMILASHTIRISH YO'LLARI	311
Uralov Eliboy Omonovich	
INNOVATSION VA AN'ANAVIY YONDASHUVLAR ASOSIDA KO'CHAT YETISHTIRISHNING TAQQOSLAMA TAHLILI	316
Abdulfarmonov Farrux Faxriddinovich	
EKSPORT IMKONIYATLARI VA LOGISTIKA SAMARADORLIGINI SOLISHTIRISH.....	320
Safarova Muxabbat Radjabovna	
IJORAT BANKLARIDA KREDIT PORTFELI O'SISHI DINAMIKASI VA LIKVIDLIK KO'RSATKICHLARI O'RTASIDAGI BOG'LIQLIK	324
Sulaymanov Samandarboy Adhambek o'g'li	
KO'CHMAS MULKNI OMMAVIY BAHOLASHNING INNOVATSION TEXNOLOGIYALARI.....	331
Xushvaqtov Jasur Shuhrat o'g'li	
TURIZM XIZMATLARINI KO'RSATUVCHI SUBYEKTLARDA MOLIVAVIY HISOBOTLARNI MHXS GA O'TKAZISHDA TRANSFORMATSIYA REJASINI ISHLAB CHIQUISH MASALALARI.....	339
G'afforov Ilhomjon Ilyosjonovich	
QURILISH SANOATI KORXONALARI DIVERSIFIKATSIYALASHUVINING IQTISODIY MEXANIZMLARI	343
Yembergenova Aynur Aydosbaevna	
KAMBAG'ALLIKNI QISQARTIRISHDA AYOLLAR TADBIRKORLIGINI RIVOJLANISHNING NAZARIY JIHATLARI	351
Ulashova Zarnigor Botirali qizi	

KAPITAL BOZORI ORQALI MAMLAKAT IQTISODIYOTIGA INVESTITSIYA JALB QILISHNING BELARUS TAJRIBASI	357
<i>Abduraxmanov Adham Raxmatullayevich</i>	
BARQAROR QISHLOQ XO'JALIGI AMALIYOTLARINI JORIY ETISHDA XULQ-ATVOR OMILLARINING NAZARIY VA AMALIY AHAMIYATI	362
<i>Tadjiyev Abdusame Abduhamidovich</i>	
SANOAT KORXONALARIDA RISKLARNI BOSHQARISH TIZIMINI JORIY ETISHNING ZAMONAVIY YONDASHUVLARI	367
<i>Abduxamid Abdumalikovich Bektemirov</i>	
O'ZBEKISTONDA MEHMONXONALARNI MOLIYALASHTIRISH ORQALI JOYLASHTIRISH TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI	373
<i>Xasanova Naimaxon Akmal qizi</i>	
SOLIQ YUKINI OPTIMALLASHTIRISHNING XORIJIY MAMLAKATLAR TAJRIBASI	381
<i>Jovliyeva Zuhra Chori qizi</i>	
SANOATNI BARQAROR RIVOJLANTIRISHDA "YASHIL" INVESTITSİYALARDAN SAMARALI FOYDALANISHNING IQTISODIY MEKANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH.....	386
<i>Ibragimov Zaxid Taxirovich</i>	
ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ УПРАВЛЕНИЯ БАНКОВСКИМИ АКТИВАМИ И ВОЗМОЖНОСТИ ЕГО ПРИМЕНЕНИЯ В ДЕЯТЕЛЬНОСТИ НАЦИОНАЛЬНЫЙ БАНК РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН	395
<i>Т.И.Бобакулов, Тухтамышева Гулнора Усмановна</i>	
AGRAR TARMOQQA JALB QILINAYOTGAN INVESTITSİYALAR SAMARADORLIGINI ISHLAB CHIQRISH FUNKSIYALARI YORDAMIDA EKONOMETRIK BAHOLASH.....	401
<i>Xatamov Ochildi Qurbonovich, Badalov Jamshid Jamolovich</i>	
IJARA OPERATSIYALARIDA BUXGALTERIYA HISOBINING KAMCHILIKLARI VA UZVIY TAKOMILLASHTIRISH ISTIQBOLLARI.....	409
<i>Oripova Saodat Mirfotix qizi</i>	
SANOAT KORXONALARINING INVESTITSION SALOHİYATINI OSHIRISH.....	414
<i>Xolboyeva farangiz xayrulloevna</i>	
SUN'IY INTELLEKT VA RAQAMLI VOSITALARNING TA'LIM JARAYONIDAGI O'RNI.....	419
<i>To'xtamisheva Dilrabo Shermonovna</i>	
MEVA-SABZAVOT MAHSULOTLARI EKSPORTINI KENGAYTIRISHNING IQTISODIY MEKANIZMLARI	424
<i>Kalenov K.T.</i>	
HUNARMANDCHILIK BRENDLARINING BOZOR OMILLAR TIZIMINI (MAHSULOT, NARX, TAQSIMOT, TARG'IBOT) TAKOMILLASHTIRISHNING USLUBIY ASOSLARI	428
<i>Ergasheva Aziza</i>	
NAMANGAN VILOYATI IQTISODIYOTIDA TARKIBIY O'ZGARISHLAR: HUDUDIY VA TARMOQ TAHLILI	436
<i>Tohirov Jahongir Muzaffar o'g'li</i>	
WATER HARVESTING FOR CLIMATE RESILIENCE IN UZBEKISTAN'S AGRICULTURE: OPPORTUNITIES, BARRIERS, AND POLICY RECOMMENDATIONS	445
<i>Kripa Mondal, Dr. Anita Banerjee</i>	
O'ZBEKISTONDA TABIIY VA IQTISODIY RESURSLARDAN SAMARALI FOYDALANISH ORQALI HUDUDIY IQTISODIY RIVOJLANISHNI TA'MINLASH YO'LLARI	454
<i>Sattarov Abdusamat Umirqulovich</i>	
TO'QIMACHILIK KORXONALARIDA INNOVATSION FAOLIYATNI BOSHQARISH SAMARADORLIGINI BAHOLASH VA TAKOMILLASHTIRISH YO'LLARI	459
<i>Nasibboyev Fazliddin Sirojiddinovich</i>	
O'ZBEKISTON TIJORAT BANKLARIDA RISKLARNI MONITORING QILISH METODOLOGIYASINI TAKOMILLASHTIRISHDAGI MAVJUD MUAMMOLAR VA ULARNI BARTARAF QILISH YO'LLARI	464
<i>Hamroyev Sherzod Axtamovich</i>	
SIRKULYAR IQTISODIYOT — IQTISODIY BARQARORLIKNING MUHIM OMILI	471
<i>Hasanov Sh. Sh.</i>	

МАРКЕТИНГОВЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ КАК ИНСТРУМЕНТ ПОВЫШЕНИЯ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ ВУЗА.....	482
Алиев Абдулазиз Исмаилович, Кахрамонова Азиза Шухрат кизи	
TEMIR YO'L SOHASINING IQTISODIY SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO'LLARI.....	488
Orifova Ximoyat Shovkat qizi	
O'ZBEKISTONDA ZIYORAT TURIZMINI TASHKIL ETISH VA RIVOJLANTIRISHDA XALQARO TAJRIBADAN FOYDALANISH YO'LLARI.....	494
Raximova Dilfuza Mirzakasimovna	
O'ZBEKISTONDA TURIZMNI RIVOJLANTIRISHDA MILLIY HUNARMANDCHILIKNING IQTISODIY SALOHIYATINI BAHOLASH VA EKONOMETRIK PROGNOZLASH	503
Xushnazarova Maxzuna Gulamdjanovna	
MINTAQAVIY IQTISODIY O'SISHNI BAHOLASHDA EKONOMETRIK MODELLAR VA GEOSTATISTIK USULLARNI TAKOMILLASHTIRISH: SURXONDARYO VILOYATI MISOLIDA	509
Sattorov Sanjar Abdumurodovich	
XODIMLARNI MOTIVATSIYA QILISH VA ULARNING ISH FAOLIYATIGA TA'SIRI: O'ZBEKISTONDAGI KICHIK VA O'RTA BIZNES MISOLIDA	518
Yuldashov Aziz	
RAQOBAT MUHITIDA AVTOMOBIL SANOATI KORXONALARIDA BRENND STRATEGIYASINI RIVOJLANTIRISH MEKANIZMLARI	522
Boboyev L. Kadrxo'ja Djuraxodjeyevich	
XODIMLARNI O'QITISH, QAYTA TAYYORLASH VA ISHSIZLARNI KASBGA YO'NALTIRISHNING XORIJ TAJRIBASI (GERMANIYA MISOLIDA).....	528
Sattorov Ramziddin Shovxiddin o'g'li	
O'ZBEKISTON TIJORAT BANKLARI MOLIYAVIY BARQARORLIGINING HOZIRGI HOLATI TAHLILI.....	533
Yangiboyev Sardor Ernazar o'g'li	
O'ZBEKISTON HUDUDLARIDA SANOAT ISHLAB CHIQRISHINI RIVOJLANTIRISHDA CHIQUINDISIZ VA AYLANMA IQTISODIYOT TAMOYILLARINI QO'LLASHNING ASOSIY YO'NALISHLARI.....	542
Nabiyeva Nilufar Olim qizi	
МАШИННОЕ ОБУЧЕНИЕ В ПРОГНОЗИРОВАНИИ РЫНОЧНЫХ ТЕНДЕНЦИЙ В УСЛОВИЯХ ПЕРЕХОДА К ЗЕЛЁНОЙ ЭКОНОМИКЕ	548
Тен Марина Владимировна	
РОЛЬ, СУЩНОСТЬ И ЗНАЧЕНИЕ ГОСУДАРСТВЕННОГО МЕДИЦИНСКОГО СТРАХОВАНИЯ В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН.....	555
Каюмова Гузел Иброхимхановна	
QURILISH KORXONALARIDA AKTIVLARNI TAN OLIHNING XALQARO STANDARTLARGA MOSLASHTIRISHNI O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	562
Yahyojev To'lqin Ismatulla o'g'li	
IQTISODIYOTNI RAQAMLASHTIRISH SHAROITIDA MEVA-SABZAVOTCHILIK KORXONALARINI BOSHQARUV MEKANIZMLARI	566
Xudoyberganova Dilnoza Anvarjon qizi	
QURILISH KORXONALARIDA BOSHQARUV MUNOSABATLARI MAZMUNI VA ULARNI TAKOMILLASHTIRISH YO'LLARI.....	572
Toshimov Azizbek Hakimovich	
RIVOJLANGAN MAMLAKATLARDAGI KOMPANIYALAR KAPITALINI MAKSIMALLASHTIRISHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	576
Muradova Dildora Abdusalimovna	
O'ZBEKISTON TIJORAT BANKLARIDA KREDIT RISKLARINI BOSHQARISHDA BAZEL III TALABLARI	581
Norova Nozima Nabiyevna	

O'ZBEKISTON TIJORAT BANKLARDA KREDIT RISKLARINI BOSHQARISHDA BAZEL III TALABLARI

Norova Nozima Nabiyevna

TIFT universiteti dotsenti v.b., PhD,

TIU mustaqil izlanuvchisi

Annotatsiya. Mazkur maqolada O'zbekiston tijorat banklarida kredit risklarini boshqarish tizimini takomillashtirishda BAZEL III standartlarining o'rni va ahamiyati tahlil qilinadi. Unda kredit risklarini aniqlash, baholash va nazorat qilish jarayonlarida xalqaro talablarning joriy etilishi, kapital yetariligi, likvidlik ko'rsatkichlari hamda risklarni kamaytirish mexanizmlarining amaliy jihatlari yoritilgan. Shuningdek, mamlakat bank tizimida BAZEL III talablarini qo'llashdagi mavjud muammolar va ularni bartaraf etish yo'llari ko'rib chiqilib, samarali risk boshqaruvi tizimini shakllantirish bo'yicha ilmiy-amaliy tavsiyalar berilgan.

Kalit so'zlar: kredit riski, BAZEL III, tijorat banklari, risklarni boshqarish, kapital yetariligi, likvidlik, bank nazorati, moliyaviy barqarorlik, xalqaro standartlar, risklarni baholash.

Abstract. This article examines the role and importance of BAZEL III requirements in improving credit risk management in commercial banks of Uzbekistan. It analyzes the implementation of international standards in the processes of identifying, assessing, and controlling credit risks, as well as key aspects such as capital adequacy, liquidity indicators, and risk mitigation mechanisms. Furthermore, the paper discusses existing challenges in applying BAZEL III standards within the national banking system and proposes practical recommendations for developing an effective credit risk management framework.

Key words: credit risk, BAZEL III, commercial banks, risk management, capital adequacy, liquidity, banking supervision, financial stability, international standards, risk assessment.

Аннотация. В данной статье рассматривается роль и значение требований BAZEL III в совершенствовании системы управления кредитными рисками в коммерческих банках Узбекистана. Анализируются процессы внедрения международных стандартов в выявлении, оценке и контроле кредитных рисков, а также освещаются вопросы достаточности капитала, показателей ликвидности и механизмов снижения рисков. Кроме того, в статье рассматриваются существующие проблемы применения стандартов BAZEL III в банковской системе страны и предлагаются практические рекомендации по формированию эффективной системы управления кредитными рисками.

Ключевые слова: кредитный риск, BAZEL III, коммерческие банки, управление рисками, достаточность капитала, ликвидность, банковский надзор, финансовая устойчивость, международные стандарты, оценка рисков.

KIRISH

Bugungi globallashuv sharoitida moliya bozorlarining integratsiyalashuvi va bank tizimlari o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikning kuchayishi kredit risklarini samarali boshqarishni dolzarb masalaga aylantirmoqda. Ayniqsa, 2007-2009 yillardagi Global moliyaviy inqiroz bank tizimlarida risklarni noto'g'ri baholash va nazorat qilish jiddiy oqibatlariga olib kelishini yaqqol namoyon etdi¹. Shu bois xalqaro miqyosda bank faoliyatini tartibga solish va

1 International Monetary Fund hisobotlari

moliyaviy barqarorlikni ta'minlash maqsadida Bank for International Settlements huzuridagi BAZEL Committee on Banking Supervision tomonidan ishlab chiqilgan BAZEL III standartlari joriy etildi. Ushbu talablar banklarda kapital yetarliligi, likvidlikni boshqarish va risklarni minimallashtirishning zamonaviy yondashuvlarini o'z ichiga oladi².

Jahon tajribasida kredit risklarini boshqarish masalasi ko'plab iqtisodchi olimlar va xalqaro tashkilotlar tomonidan keng o'rganilgan. Xususan, International Monetary Fund hamda World Bank tadqiqotlarida bank tizimlarida barqarorlikni ta'minlashda BAZEL III talablarining muhim o'rni asoslab berilgan. Shuningdek, rivojlangan davlatlar bank tizimlarida stress-testlar, riskka asoslangan nazorat tizimi va kredit portfellarini diversifikatsiya qilish kabi ilg'or mexanizmlar keng qo'llanilmoqda.

O'zbekistonda ham bank tizimini isloh qilish va xalqaro standartlarga moslashtirish bo'yicha keng ko'lami ishlar amalga oshirilmoqda³. Xususan, O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki tomonidan tijorat banklarida risklarni boshqarish tizimini takomillashtirish, kapital yetarliligi va likvidlik ko'rsatkichlarini xalqaro talablarga yaqinlashtirish bo'yicha normativ-huquqiy hujjatlar ishlab chiqilmoqda. Shu bilan birga, Shavkat Mirziyoyev tomonidan qabul qilingan bank tizimini rivojlantirishga qaratilgan farmon va qarorlar ushbu jarayonni yanada jadallashtirdi. Jumladan, 2020-2025 yillarga mo'ljallangan bank tizimini isloh qilish strategiyasi doirasida banklarda korporativ boshqaruvni kuchaytirish, kredit risklarini kamaytirish va zamonaviy boshqaruv tizimlarini joriy etish asosiy yo'nalishlardan biri sifatida belgilangan⁴.

Shu bilan birga, mamlakatimizda kredit risklarini samarali boshqarish borasida hali yechimini kutayotgan qator muammolar mavjud. Ular qatoriga kredit portfellarining yetarlicha diversifikatsiya qilinmaganligi, risklarni baholash metodologiyalarining to'liq takomillashtirilmaganligi hamda zamonaviy raqamli texnologiyalardan yetarli darajada foydalanilmayotganligini kiritish mumkin. Mazkur muammolarni hal etish uchun BAZEL III talablarini bosqichma-bosqich joriy etish, bank xodimlarining malakasini oshirish va risklarni boshqarishda ilg'or xalqaro tajribani keng qo'llash muhim ahamiyat kasb etadi. Mazkur maqolaning asosiy maqsadi -O'zbekiston tijorat banklarida kredit risklarini boshqarishda BAZEL III talablarining ahamiyatini tahlil qilish, mavjud muammolarni aniqlash hamda ularni bartaraf etish bo'yicha ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Kredit risklarini boshqarish va BAZEL III talablarini joriy etish masalalari xalqaro va milliy miqyosda keng o'rganilgan bo'lib, ushbu yo'nalishda xorijiy, MDH hamda O'zbekistonlik olimlar tomonidan qator ilmiy tadqiqotlar amalga oshirilgan. Avvalo, xorijiy olimlar tomonidan kredit risklarini boshqarish nazariyasi va amaliyoti chuqur tahlil qilingan. Xususan, Anthony Saunders va Marcia Millon Cornett o'z tadqiqotlarida bank risklarini boshqarish tizimini kompleks yondashuv asosida o'rganib, kredit riskining bank barqarorligiga bevosita ta'sirini asoslab bergan. Shuningdek, Frederic S. Mishkin bank tizimining barqaror faoliyati uchun kapital yetarliligi va risklarni samarali boshqarish muhimligini ta'kidlaydi⁵. Unga ko'ra, BAZEL III talablari bank tizimidagi tizimli risklarni kamaytirishga xizmat qiladi. Bundan tashqari, Douglas W. Diamond va Philip H. Dybvig tomonidan ishlab chiqilgan banklar faoliyatiga oid nazariyalar likvidlik va kredit risklari o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni ochib beradi. Xalqaro tashkilotlar, xususan BAZEL Committee on Banking Supervision tomonidan olib borilgan tadqiqotlar esa BAZEL III standartlarining banklar barqarorligini ta'minlashdagi muhim rolini asoslaydi.

MDH davlatlari olimlari tomonidan ham ushbu masala keng o'rganilgan. Jumladan, Oleg Lavrushin kredit risklarini boshqarish mexanizmlarini bank faoliyatining asosiy elementi sifatida ko'rib chiqib, risklarni baholash va monitoring qilish tizimini takomillashtirish zarurligini ta'kidlaydi⁶. Gennadiy Panova esa tijorat banklarida kredit portfelining sifati va diversifikatsiyasiga alohida e'tibor qaratadi⁷. MDH olimlari tadqiqotlarida BAZEL III talablarini joriy etish jarayonida milliy bank tizimlarining o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olish zarurligi qayd etiladi.

O'zbekistonlik olimlar tomonidan ham kredit risklarini boshqarish va bank tizimini rivojlantirish masalalari dolzarb yo'nalish sifatida tadqiq etilmoqda. Xususan, Bahodir Xodiev va Aziz Abdurkarimov o'z ilmiy ishlarida bank tizimini modernizatsiya qilish va risklarni boshqarish samaradorligini oshirish masalalarini yoritib bergan⁸. Ularning fikricha, xalqaro standartlarni, jumladan BAZEL III talablarini joriy etish bank tizimining barqarorligini

2 BAZEL Committee on Banking Supervision rasmiy hujjatlari

3 O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki rasmiy sayti (cbu.uz)

4 PF-5992 (Bank tizimini isloh qilish strategiyasi)

5 Diamond D.W., Dybvig P.H. Bank Runs, Deposit Insurance, and Liquidity // Journal of Political Economy. - 1983. - Vol. 91, No. 3. - P. 401-419.

6 Лаврушин О.И. Банковское дело. - Москва: КноРус, 2019. - 800 с.

7 Панова Г.С. Кредитная политика коммерческого банка. - Москва: Финансы и статистика, 2018. - 320 с.

8 Xodiev B.Yu. Iqtisodiyot nazariyasi. - Toshkent: O'zbekiston, 2020. - 560 b.

ta'minlashda muhim omil hisoblanadi⁹. Shuningdek, mahalliy tadqiqotlarda kredit risklarini baholashda zamonaviy usullardan foydalanish va raqamli texnologiyalarni keng joriy etish zarurligi alohida ta'kidlanadi.

Yuqoridagi ilmiy qarashlarni umumlashtirgan holda aytish mumkinki, kredit risklarini samarali boshqarish bank tizimi barqarorligini ta'minlashning muhim sharti hisoblanadi. Biroq, mavjud tadqiqotlarda asosan rivojlangan mamlakatlar tajribasi keng yoritilgan bo'lib, O'zbekiston sharoitida BAZEL III talablarini joriy etishning amaliy jihatlari yetarli darajada o'rganilmagan. Shu nuqtai nazardan, mazkur maqolada milliy bank tizimi xususiyatlarini inobatga olgan holda kredit risklarini boshqarish mexanizmlarini takomillashtirish masalalari chuqur tahlil qilinadi va muallif tomonidan tegishli ilmiy-amaliy takliflar ilgari suriladi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur tadqiqotda kredit risklarini boshqarish va BAZEL III talablarini baholashda bir qator ilmiy usullardan foydalanildi. Jumladan, tahlil va sintez usullari orqali kredit riskining nazariy asoslari o'rganildi hamda xalqaro tajriba umumlashtirildi. Taqqoslash usuli yordamida xorijiy davlatlar va O'zbekiston bank tizimidagi yondashuvlar solishtirildi. Shuningdek, statistik tahlil usuli asosida tijorat banklari faoliyatiga oid ko'rsatkichlar tahlil qilindi. Tadqiqot davomida ilmiy abstraksiya, mantiqiy fikrlash va tizimli yondashuv metodlaridan ham foydalanildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Olib borilgan tahlillar natijasida O'zbekiston tijorat banklarida kredit risklarini boshqarish tizimi bo'yicha bir qator muhim holatlar aniqlandi. Avvalo, tijorat banklarida kapital yetarliligi ko'rsatkichlari umumiy jihatdan barqaror darajada shakllanayotganligi kuzatildi. Bu holat banklarning ehtimoliy moliyaviy yo'qotishlarni qoplash imkoniyati ma'lum darajada mustahkamlanib borayotganini ko'rsatadi. Biroq ayrim banklarda riskka asoslangan kapital boshqaruvi mexanizmlari yetarli darajada takomillashmaganligi sababli, mavjud kapital hajmi bilan qabul qilinayotgan risklar o'rtasidagi mutanosiblik har doim ham to'liq ta'minlanmayapti. Natijada, ayrim kredit operatsiyalarida risk darajasini chuqur baholash va unga mos ravishda kapital ajratish amaliyotini yanada kuchaytirish zarurati yuzaga kelmoqda.

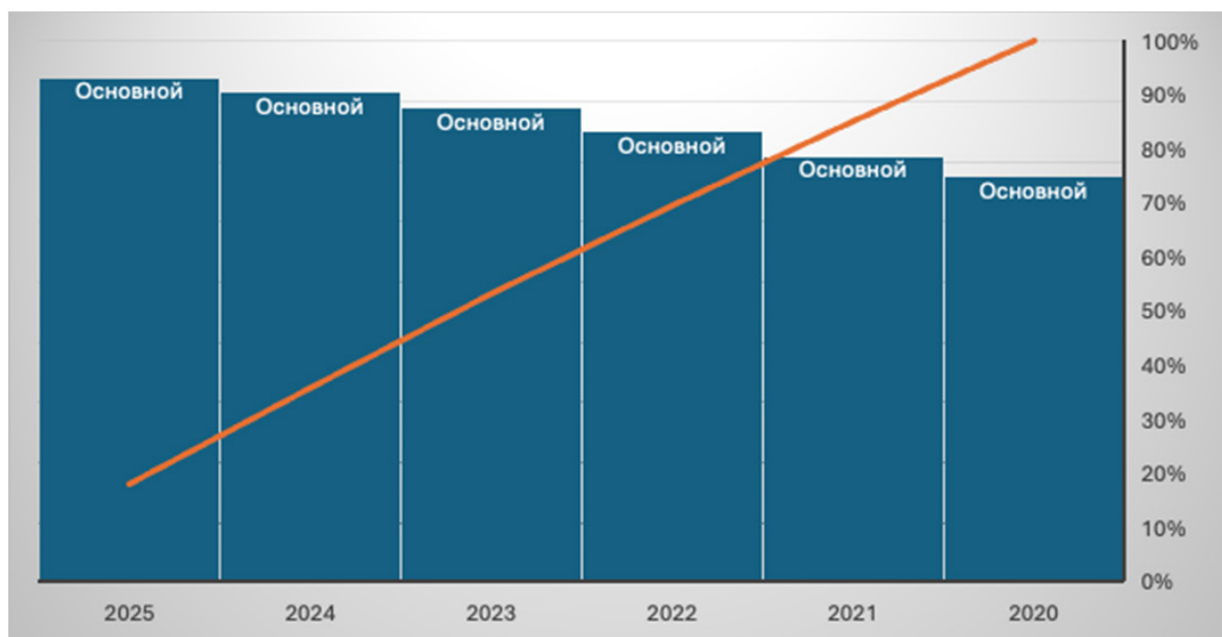
Shuningdek, kredit risklarini baholash tizimlari so'nggi yillarda takomillashib borayotgan bo'lsa-da, mazkur jarayonda zamonaviy raqamli texnologiyalar, avtomatlashtirilgan skoring modellari, katta hajmdagi ma'lumotlarni tahlil qilish usullari hamda sun'iy intellekt elementlaridan foydalanish darajasi hali yetarli emasligi aniqlandi. Bu esa kredit oluvchilarning to'lovga qobiliyatini tezkor va aniq baholash, ehtimoliy muammoli kreditlarni oldindan prognoz qilish hamda kredit portfeli sifatini oshirish imkoniyatlarini cheklab qo'ymoqda. Shu sababli, bank tizimida raqamli risk-menejment vositalarini joriy etish va kredit risklarini real vaqt rejimida monitoring qilish tizimini yaratish alohida ahamiyat kasb etadi.

Tahlillar yana shuni ko'rsatdiki, kredit portfellarini diversifikatsiya qilish darajasini oshirish masalasi dolzarbligicha qolmoqda. Ayrim hollarda kredit resurslarining muayyan tarmoqlar, yirik loyihalar yoki alohida qarz oluvchilar kesimida yuqori darajada jamlanib qolishi kredit riskining konsentratsiyasini kuchaytiradi. Bu esa iqtisodiyotning ma'lum bir tarmog'ida yuzaga keladigan salbiy o'zgarishlarning bank kredit portfeliga bevosita ta'sir ko'rsatishiga sabab bo'lishi mumkin. Shu nuqtai nazardan, kredit portfelini tarmoqlar, hududlar, mijozlar toifalari hamda kredit mahsulotlari bo'yicha diversifikatsiya qilish risklarni kamaytirishning muhim omillaridan biri sifatida namoyon bo'ladi.

Bundan tashqari, risklarni boshqarishda xalqaro standartlar, xususan BAZEL III talablarini to'liq joriy etish jarayoni hali yakuniga yetmaganligi kuzatildi. Garchi kapital yetarliligi, likvidlikni boshqarish va prudensial nazorat bo'yicha muayyan ijobiy siljishlar mavjud bo'lsa-da, ayrim banklarda mazkur standartlarning barcha elementlarini amaliyotga to'liq tatbiq etish bo'yicha tashkiliy, uslubiy va texnologik muammolar saqlanib qolmoqda. Xususan, ichki risk baholash tizimlarini takomillashtirish, stress-test amaliyotini kengaytirish, uzoq muddatli likvidlikni boshqarish hamda xodimlarning risk-menejment bo'yicha malakasini oshirish kabi masalalar dolzarb bo'lib qolmoqda.

Yuqoridagi natijalar shuni ko'rsatadiki, O'zbekiston tijorat banklarida kredit risklarini boshqarish tizimini yanada rivojlantirish uchun BAZEL III talablarini chuqurroq va izchil implementatsiya qilish zarur. Bunda zamonaviy risk baholash usullarini, jumladan raqamli skoring tizimlari, sun'iy intellektga asoslangan tahliliy platformalar va erta ogohlantirish mexanizmlarini joriy etish muhim ahamiyatga ega. Shu bilan birga, banklarning moliyaviy barqarorligini mustahkamlash maqsadida kapital bazasini kuchaytirish, kredit portfelini diversifikatsiya qilish, muammoli kreditlar ulushini kamaytirish hamda likvidlikni boshqarish sifatini oshirish bo'yicha kompleks chora-tadbirlarni amalga oshirish lozim. Ana shunday yondashuvgina tijorat banklarida kredit risklarini samarali boshqarish tizimini shakllantirish va milliy bank tizimini xalqaro standartlar darajasiga olib chiqishga xizmat qiladi.

9 Abdugarimov A.A. Bank ishi. - Toshkent: Iqtisodiyot, 2021. - 400 b

1-rasm. Tijorat banklarida kapital yetarliligi ko'rsatkichi dinamikasi (2020-2025 yillar)¹⁰

Mazkur diagrammada 2020-2025 yillar davomida O'zbekiston tijorat banklarida kapital yetarliligi ko'rsatkichining o'zgarish dinamikasi tahlil qilingan. Grafik ma'lumotlari shuni ko'rsatadiki, kapital yetarliligi darajasi 2020 yildagi 13,5 foizdan 2025 yilga kelib 16,8 foizgacha oshgan. Ushbu holat banklarning o'z majburiyatlarini bajarish, ehtimoliy moliyaviy yo'qotishlarni qoplash hamda turli risk omillariga nisbatan barqarorligini ta'minlash imkoniyatlari kengayib borayotganidan dalolat beradi.

Kapital yetarliligi ko'rsatkichining muntazam o'sishi tijorat banklarida riskka asoslangan boshqaruv mexanizmlari bosqichma-bosqich takomillashayotganini ham ko'rsatadi. Chunki yetarli kapital zaxirasining mavjudligi banklar faoliyatida yuzaga kelishi mumkin bo'lgan kredit, likvidlik va bozor risklari ta'sirini yumshatishda muhim omil hisoblanadi. Ayniqsa, kredit portfeli hajmi ortib borayotgan sharoitda kapital yetarliligini yuqori darajada saqlash bank tizimining ishonchligini oshiradi.

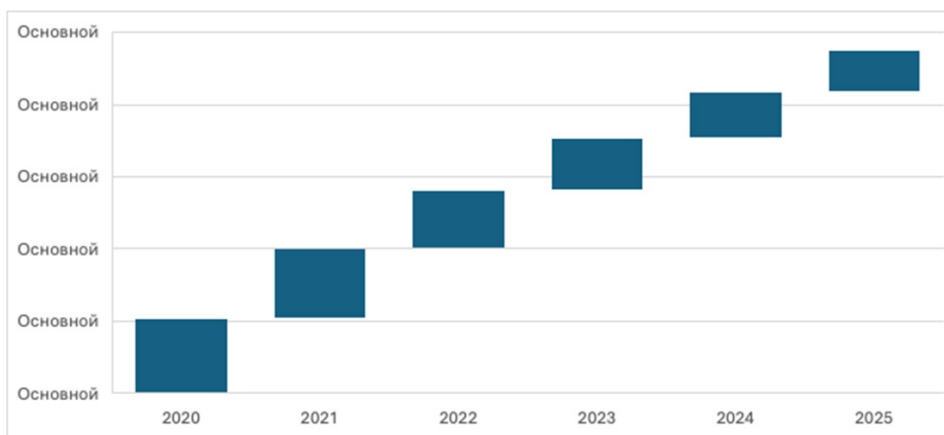
1-jadval. Tijorat banklarida kredit portfeli hajmi dinamikasi (2020-2025 yillar, mlrd so'm)¹¹

Yil	Kredit hajmi
2020	250 000
2021	310 000
2022	380 000
2023	450 000
2024	520 000
2025	600 000

Jadval ma'lumotlariga ko'ra, 2020-2025 yillar davomida tijorat banklarining kredit portfeli hajmi barqaror o'sish tendensiyasiga ega bo'lgan. Xususan, kreditlar hajmi 2020 yildagi 250 000 mlrd so'mdan 2025 yilga kelib 600 000 mlrd so'mgacha oshgan. Ushbu o'sish banklarning iqtisodiyotdagi rolini kengayib borayotganini hamda real sektorni moliyalashtirish hajmi ortayotganini ko'rsatadi. Shu bilan birga, kredit hajmining oshishi kredit risklarini samarali boshqarish zaruratini kuchaytiradi va BAZEL III talablarini joriy etish muhimligini yanada oshiradi.

¹⁰ Manba: O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki ma'lumotlari asosida muallif tomonidan tuzilgan.

¹¹ Manba: O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki ma'lumotlari asosida muallif tomonidan tuzilgan.

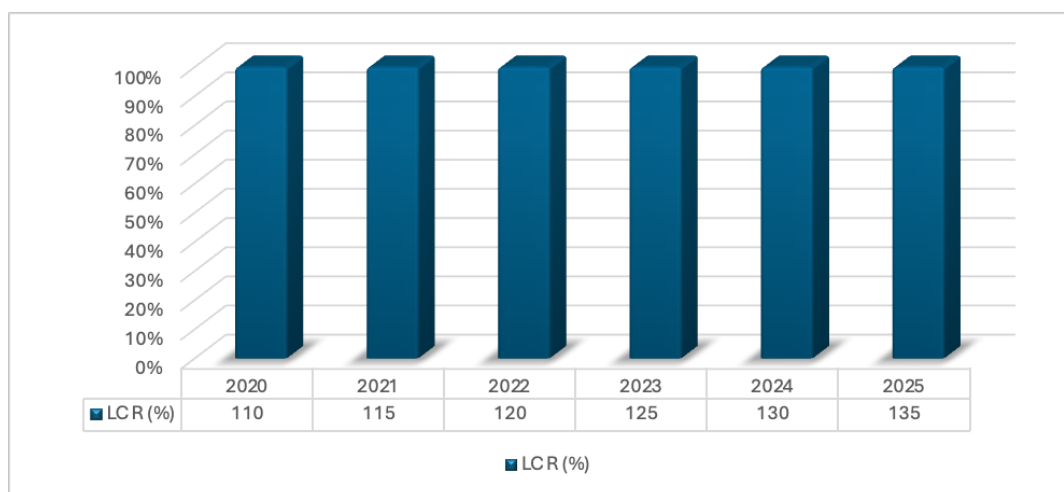
2-rasm. Tijorat banklarida muammoli kreditlar (NPL) darajasi dinamikasi (2020-2025 yillar)¹²

Mazkur diagrammada 2020-2025 yillar davomida tijorat banklarida muammoli kreditlar (NPL) darajasining o'zgarishi aks ettirilgan. Tahlil natijalariga ko'ra, NPL darajasi 2020 yildagi 5,2 foizdan 2025 yilga kelib 2,9 foizgacha kamaygan. Bu esa kredit portfeli sifatining yaxshilanib borayotganini va risklarni boshqarish tizimi samaradorligi ortayotganini ko'rsatadi. Ushbu ijobiy tendensiya BAZEL III talablarini joriy etish, kreditlarni baholash tizimlarini takomillashtirish va bank nazoratining kuchaytirilishi bilan izohlanadi.

2-jadval. Kreditlar bo'yicha risk darajalari tarkibi (2020-2025 yillar, %)¹³

Yil	Past risk	O'rta risk	Yuqori risk
2020	60%	30%	10%
2021	62%	28%	10%
2022	65%	27%	8%
2023	68%	25%	7%
2024	70%	24%	6%
2025	72%	23%	5%

Jadval ma'lumotlariga ko'ra, 2020-2025 yillar davomida kredit portfelida past riskli kreditlar ulushi 60 foizdan 72 foizgacha oshgan. Shu bilan birga, o'rta va yuqori riskli kreditlar ulushi bosqichma-bosqich kamaygan. Xususan, yuqori riskli kreditlar 10 foizdan 5 foizgacha qisqargan. Bu esa tijorat banklarida kredit risklarini boshqarish tizimi samaradorligi ortib borayotganini va kredit siyosati takomillashayotganini ko'rsatadi. Ushbu ijobiy o'zgarishlar BAZEL III talablarini joriy etish hamda risklarni baholash mexanizmlarini kuchaytirish bilan bog'liqdir.

3-rasm. Tijorat banklarida likvidlik qoplash koeffitsienti (LCR) dinamikasi (2020-2025 yillar)¹⁴

12 Manba: O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki ma'lumotlari asosida muallif tomonidan tuzilgan.

13 Manba: O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki ma'lumotlari asosida muallif tomonidan tuzilgan.

14 Manba: O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki ma'lumotlari asosida muallif tomonidan tuzilgan.

Mazkur diagrammada 2020-2025 yillar davomida tijorat banklarining likvidlik qoplash koeffitsienti (LCR) ko'rsatkichlari aks ettirilgan. Tahlil natijalariga ko'ra, LCR darajasi 2020 yildagi 110 foizdan 2025 yilga kelib 135 foizgacha oshgan. Bu esa banklarning qisqa muddatli majburiyatlarini qoplash imkoniyati sezilarli darajada yaxshilanib borayotganini ko'rsatadi. LCR ko'rsatkichining oshishi banklarda likvidlikni boshqarish tizimi takomillashayotganini hamda BAZEL III talablariga moslashuv jarayoni izchil amalga oshirilayotganini anglatadi.

3-jadval. Tijorat banklarida kreditlarning iqtisodiyot tarmoqlari bo'yicha taqsimoti (2020 va 2025 yillar, %)¹⁵

Sektor	2020	2025
Sanoat	35%	40%
Qishloq xo'jaligi	20%	18%
Xizmatlar	25%	27%
Aholi kreditlari	20%	15%

Jadval ma'lumotlariga ko'ra, 2020-2025 yillar oralig'ida kreditlarning iqtisodiyot tarmoqlari bo'yicha taqsimotida muhim o'zgarishlar kuzatilgan. Xususan, sanoat sohasiga yo'naltirilgan kreditlar ulushi 35 foizdan 40 foizgacha oshgan bo'lib, bu real sektorni qo'llab-quvvatlash kuchayganini ko'rsatadi. Xizmatlar sohasida ham o'sish kuzatilib, 25 foizdan 27 foizgacha yetgan. Aksincha, qishloq xo'jaligi va aholi kreditlari ulushida ma'lum darajada pasayish kuzatilgan. Bu holat banklarning kredit siyosati yanada diversifikatsiyalanib borayotganini va resurslar samaraliroq yo'naltirilayotganini anglatadi. Mazkur o'zgarishlar BAZEL III talablariga muvofiq risklarni kamaytirish va kredit portfelini optimallashtirish bilan bog'liqdir.

XULOSA VA TAKLIFLAR

O'zbekiston tijorat banklarida kredit risklarini boshqarish tizimi so'nggi yillarda izchil ravishda takomillashib bormoqda. Xususan, BAZEL III talablariga muvofiq kapital yetariligi, likvidlik ko'rsatkichlari hamda risklarni baholash mexanizmlarini kuchaytirishga qaratilgan kompleks islohotlar amalga oshirilmogda. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki tomonidan tijorat banklari faoliyatini tartibga soluvchi prudensial me'yorlar bosqichma-bosqich xalqaro standartlarga moslashtirilmogda.

O'tkazilgan tahlillar natijalari shuni ko'rsatadiki, tijorat banklarining kredit portfeli sifati umumiy jihatdan yaxshilanish tendensiyasiga ega. Biroq, ayrim tizimli muammolar hanuzgacha saqlanib qolmogda. Jumladan, ayrim banklarda kredit risklarini baholashda zamonaviy skoring modellaridan foydalanish darajasi yetarli emas, shuningdek kredit portfellarining diversifikatsiya darajasi pastligi kuzatilmogda. Mazkur holatlar kredit riskining ortish ehtimolini saqlab qolmogda.

Bundan tashqari, BAZEL III talablariga muvofiq likvidlikni boshqarish tizimi, xususan, LCR (Liquidity Coverage Ratio) va NSFR (Net Stable Funding Ratio) ko'rsatkichlari joriy etilayotgan bo'lsa-da, ayrim banklarda uzoq muddatli resurs bazasining yetarli darajada shakllanmaganligi kuzatiladi. Bu esa banklarning moliyaviy barqarorligi va likvidlik pozitsiyasiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Amalga oshirilgan tahlillar asosida quyidagi ilmiy xulosalar shakllantirildi:

- tijorat banklarida kapital yetariligi ko'rsatkichlari umumiy jihatdan barqaror darajada shakllangan bo'lsa-da, riskga asoslangan kapital boshqaruvi mexanizmlarini yanada takomillashtirish zarur;
- kredit risklarini baholash tizimlari evolyutsion rivojlanish bosqichida bo'lib, ularga zamonaviy raqamli texnologiyalar va sun'iy intellekt elementlarini integratsiya qilish muhim ahamiyat kasb etadi;
- kredit portfellarini diversifikatsiya qilish darajasini oshirish orqali yuqori riskli aktivlar ulushini qisqartirish imkoniyati mavjud;
- bank tizimida xalqaro standartlar, xususan BAZEL III talablarini to'liq implementatsiya qilish jarayoni hali yakuniy bosqichga yetmagan.

Yuqoridagi natijalar shuni ko'rsatadiki, O'zbekiston tijorat banklarida kredit risklarini boshqarish tizimini yanada takomillashtirish uchun zamonaviy risk-menejment yondashuvlarini keng joriy etish, institutsional va texnologik imkoniyatlarni mustahkamlash hamda xalqaro standartlarga to'liq moslashuvni ta'minlash zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki: O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki rasmiy sayti. - URL: <https://cbu.uz>
2. BAZEL Committee on Banking Supervision: BAZEL Committee on Banking Supervision. BAZEL III: International regulatory framework for banks. - BAZEL, 2011.
3. Shavkat Mirziyoyev PF-5992-son Farmon. "2020-2025 yillarga mo'ljallangan bank tizimini isloh qilish strategiyasi to'g'risida". - Toshkent, 2020.

¹⁵ Manba: O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki ma'lumotlari asosida muallif tomonidan tuzilgan.

4. Oleg Lavrushin: Лаврушин О.И. Банковское дело. - Москва: КноРус, 2019. - 800 с.
5. Gennadiy Panova: Панова Г.С. Кредитная политика коммерческого банка. - Москва: Финансы и статистика, 2018. - 320 с.
6. Bahodir Xodiev: Xodiev B.Yu. Iqtisodiyot nazariyasi. - Toshkent: O'zbekiston, 2020. - 560 b.
7. Aziz Abdukarimov: Abdukarimov A.A. Bank ishi. - Toshkent: Iqtisodiyot, 2021. - 400 b.
8. Douglas W. Diamond, Philip H. Dybvig: Diamond D.W., Dybvig P.H. Bank Runs, Deposit Insurance, and Liquidity // Journal of Political Economy. - 1983. - Vol. 91, No. 3. - P. 401-419.
9. International Monetary Fund: International Monetary Fund. Financial Stability Reports. - Washington, DC.

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir ALIBEKOV

Sahifalovchi va dizayner: Oloviddin Sobir o'g'li

2026. № 4

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.
Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

EI.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: @iqtisodiyot_77

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>
